

Fråsegn frå Ivar Aasen-sambandet: Gjev borni rotnorske fyrenamn!

Denne fråsegni tok stjorni i Ivar Aasen-sambandet ved på møte 27. august 2001.

I dei seinste yversynerne yver fyrenamn som vert gjevne nyfødde born, ser me at sers mange nye nordmennar fær unorske namn. Dei fem mest gjevne karnamni i 2000 var *Markus*, *Kristian*, *Martin*, *Sander* og *Andreas*, og dei tilsvarande kvendenamni var *Emilie*, *Ida*, *Thea*, *Julie* og *Ingrid*. Berre eitt av desse namni er norskt, og på karsida må me heilt til nittande plass fyrr me finn det rotnorske namnet *Sondre*! Alle dei hine namni hev unorskt upphav, anten dei hev kome inn for fleire hundradår sidan elder dei seinste tiåri. Desse og mange andre namn trengjer undan god norsk namnesed, og gjer at gamle heimlege namn vert gløymde. Dette er ei låk stemneleid som me i Ivar Aasen-sambandet ynskjer å retta på.

Dei norske namni er uløyseleg knytte til det norske målet. Til liks med anna ordtilfang hev dei fylgt framvoksteren i målet vårt frå dei eldste tider. Soleides brigde det frumnorderlendske namnet

*AnulaibaR seg til gamalnorsk *Óláfr* og seinare til nynorsk *Ola(v)*. Dette er berre eitt døme. Attåt finst det gjerne mange målførerformer av same namnet, som fylgjer reglarne i målføret elles. Det gamle norske namnet *Guðrún* hev vorte umlaga til *Guru* (Trøndelag), *Guro* (Telamork og Hordaland) *Goro* (Heidmark), *Gurå* (Nordmøre) og *Gyro* (Sætersdalen). Dette syner til fullnads at namni er ein lut av målet.

Medan mange av dei rotnorske namni er vovne saman med andre ord i målet vårt, er gjerne unorske, lånte namn lausrivne frå anna målfang. Når nokon heiter *Bjørn* og *Ulv*, skynar me med ein gong kva upphav namni hev. Like eins kann me sjå at namn som *Sigrid*, *Sigurd* og *Sigvat* heng saman med (ein) *siger*, og det er greidt å vita at namnet *Svein* tyder 'ung mann' på norsk. Kven kann segja kva *Markus* og *Emilie* tyder, utan at dei viser til ordsoga i framandmål?

Grunnleggjaren av det norske skriftmålet, Ivar Aasen, samla norske mannenamn på ferderne sine kringom i

Noreg, og i 1878 gav han ut *Norsk Navnebog*, som er ei brukande kjelda til norske fyrenamn den dag i dag. I kjølvatnet åt boki fekk me ei etterføding av gamle norske namn. Karnamn som *Geir*, *Kåre*, *Odd* og *Sverre*, og kvendenamn som *Astrid*, *Bergljot*, *Gerd* og *Inga*, som alle hadde vore lite nytta sidan millomalderen, kom i vanlegt bruk att i denne tidarbolken. Når me ser kva namn mange born fær i dag, ser me at det trengst nye upptak til å reisa dei norskrøtte namni.

Det er um å gjera å halda uppe det norske målet og det beste i norsk kultur, og då må me hava umsut for å føra fram den norske namneseden. Namni fylgjer oss gjennom heile livet, og set merke på samfund og soga. Difor bør ikkje namneval takast på slump. Ivar Aasen-sambandet oppmodar alle um å setja seg inn i god norsk namnesed, og vonar å få sjå fleire born med heimlege namn i framtid!

Målhovdingen Gustav Indrebø

av Martin Meltvik

I *Vestmannen* nr. 5, side 18 i spalta "Sagt", er det nemnt noko um Indrebø-saki og ringverknader kring den.

Ja, Gustav Indrebø var ein kjend og vyrd hovding på Vestlandet den tidi. I dei fleste bygder var det nokre som heldt *Gula Tidend*, og med det fekk me god greida på saki. Eg vil beda om spalteplass for å gjera kjend ei hending som høyrd til ringverknadene, men som få hugsar no:

Det var i 1934. Eg var nyvald formann i Tysse Ungdomslag (Hosanger) det året. Då kom det eit spursmål frå Anders Bjørsvik om laget vårt kunde gå saman med Bjørsvik og Mjøsdalen Ungdomslag og skipa ei stemna med det

fymålet å hjelpe Indrebø med pengeboti. Svaret var sjølv sagt ja. Arvid Vevle frå Voss, Anders Bjørsvik og eg vart "stemmekomite". Me valde ein fin

stemnestad på Ostereidet, og ein fin sumarsundag bar det laust. Det kom folk frå alle kantar, roande og gåande, so det vanta ikkje på interessa og godviljen.

Me var heldige og fekk Olav Gullvåg til stemmetalar. Han kjende me frå Gula Tidend. Han var komen heim att etter ein

Til sida 2

Ordtøkjet

Ein skjemmer seg ikkje på ærlegt Verk.

Etter Ivar Aasen

I dette bladet

Gjev borni rotnorske fyrenamn!	1
Målholvdingen Indrebø	1
Amazonone i vår tid	2
Norskfaget i krisa	3
Vårt rike språk	4
Kompromiss i sidemålsaki	9
Ein gamal kommunist	10
Praktfull bok	11
Det stend age av honom	12
Leirfivel, hestehov	13
Frå russisk til estisk	13
Fyrste innkallingi i Bokreidingslaget	14

Dessutan småstykkje og ymse faste
innslag

Målholvdingen... fra sida 1

twoårs fottur med huslyden i Tyskland og Italia. Men først og fremst var han ein framifrå folketalar. Eg veit knapt nokon betre. Attåt dette var Gullvåg ein heilhuga norskdomsmann, serleg med tanke på nynorsk målbruk. Kom det likesæle folk til denne stemna, gjekk dei nok ikkje likesæle heim att! Eg hev gløymt resten av programmet me hadde. Det var truleg litt musikk og mykje song. Kanskje selde me lodd òg.

Var stemna vellukka på fleire måtar, vart det likevel smått med det økonomiske utfallet. I desse bygdene gjekk folk på denne tidi opptil sju årgangar etter konfirmasjonsåret meir eller mindre arbeidslause. Og det var foreldri våre som var "sosialstyre" den gongen.

Stemnenemndi kom likevel frå det utan "raude tal" i rekneskapen. Om det no vart berre eit par manns dagsløner i overskot, so synte det i alle høve at viljen var god.

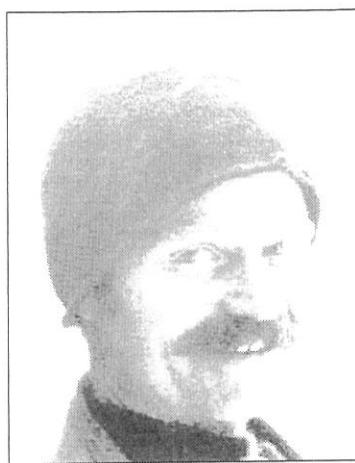
I språket vårt kan me no til dags med nemningi "amasone" stundom meine eit stort, tungt og framfusande kvinnfolk. Lat no den tankjen fara. Innhaldet i ordet har vorte forkrypla.

Jau, for det var slik, skriv Mikhailo Hrusjevski, at etter skytarane fylgte sarmatane og rådde på steppelandet nord for Svartehavet. Båe var iranske folk, og dei var først og fremst gjetarar og krigarar på stendig flytjfot på steppone med den låge synsrandi og den høge himmelen. Kring tre hundredar år fyre Kristus, skriv Hrusjevski, var det at skytarriket til slutt gjekk i uppløysing under åtak serleg frå sarmatane.

Ulikt skytarane, som på reis heldt kvinnene i husvognene sine, so reid kvinnfolki hjå sarmatane i lag med karane og skaut med pil og bøge som karar. - "Sarmat", skriv Hrusjevski, tyder "herskarkvinne".

Hjå grekarane vart segner um herskarkvinnor som budde burtanfor skytarane til eventyrlige forteljingar um unge vakre stridshuga kvinner, ama-sonor, som sa seg laus frå godtfolks skikk og bruk, og karlause reid dei sjølve seg ut i strid, og for betre å kunne svinge våpni, lét dei høgre brjostet skjera burt. Dessmeir

Av Arne Horge

hadde dei eingong herja Attika, men sjølvsgatt segjer dei greske segnene at til slutt fekk grekarane stødt siger mot amazonone, den godkjende orden mot det uvanlege. Solein vart dei skildra på vinkjerald, og av bilæthoggjarar som Polykleitos og Feidias på 400-talet fyre Kristus.

Peter Paul Rubens tok langt på veg våpni frå amazonone. I målarstykkjet "Amasonestriden" er det herlege bognande nakne og våpenlause kvendekroppar som rår framgrunnen. Inkje det at eg har sett sjølve målingi til Rubens, det er i ei gamal tysk bok eg eig, at det finst eit stikk av Lucas Vorsterman (1595-1675) etter "Amasonestriden". Ei amasone flyt medvetslaus eller kanhende daud på ryggen med straumen i elvi, og Rubens lèt two fullmogne brjost peike upp mot bruiden striden rasar under tunge røykskyer.

Ikkje berre hadde amazonone vorte våpenlause, det kom også ei tid då dei beint fram var innturka. I fleire europeiske språk har eg støytt på "amasone" um innsnørde, tilknepte kvende med hatt som hadde det sams med dei upphavelege amazonone at dei sat til hest, men ulikt dei upphavelege fekk dei ikkje kjenne hesten millom beini, dei sat sidelengs i damesal. "Amazonekjole" på dansk er ridekjole. Ein av dei likaste hestemålarane eg veit um, polske Juliusz Kossak, sette tidd ei slik smal kjøleg elegant ei uppå hesten, t.d. "Amazonka", 1898.

I min eigen røyndom ser eg eit fotografi av ei nakjen kvinne. Sigersviss kastar ho hovudet attende og strekkjer armane upp i reine glasklare lufti. Endå det er eit svart-kvitt bilæte i eit blad, ser eg eit logande raudt ør tvert yver bringa der høgre brjostet skulde ha vore. Det slær meg hardt og brått at eg ser ei sann amasone i vår tid.

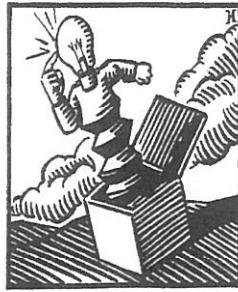
DAG OG TID

Lyser opp i malmørkret!

Ring oss i dag og ting avis til spesialpris;

199 kroner for eit halvt år!

Telefon: 22 33 00 97

Dag og Tid

Pilestredet 8, 0180 OSLO

Tlf. 22 33 00 97 – Faks 22 41 42 10 – E-post: bladstova@dagogtid.no

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar: 150 kr for året
Studentpris: 100 kr

Kan tingast på poststader og frå Vestmannen
ved bladstyren.

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget
5000 Bergen
Tlf. 55 34 33 77

Tilskrift: Vestmannen, Lars Bjarne Marøy, Eliasmarken 14, 5163 Laksevåg
Internet: vestmannen.sambandet.no

Bladstyrar:
Lars Bjarne Marøy
Eliasmarken 14
5163 Laksevåg
Tlf. 55 34 33 77

Rekneskapsföra:
Helge Liland
Nattlandsvegen 80 B
5094 Bergen

Prenta hjå:
Nytrykk as
6143 Fiskåbygd
Tlf. 70 02 13 07 - www.nytrykk.no

VESTMANNALAGET

Formann Jon Askeland, tlf 55 58 93 03
Epost: Jon.Askeland@sfu.uib.no

Skrivar: Harald Linga, Kringlebotn
267, 5223 NESTTUN

- 20. sept.** Garborg-kveld med Sveinung Time og Liv Marti Aksnes.
18. okt. Sjur Dyrkolbotn held fyredrag um "Strilar i sivil motstandskamp" (frå 2. verdskrigen).
15. nov. Oddvar Nes talar um Gustav Indrebø og Norsk Målsoga.
13. des. Jolemøte. Program med kvedaren Reidun Horvei og Fylkesmusikarane i Hordaland.

Norskfaget i kriza

Slik lyder yverskrifti i eit bladstykke i *Dag og Tid*. Kjell Lars Berge og Trond Andreassen peikar på at det er mangel på nordiskstudentar. Dei meiner at folk som arbeider med norskfaget ikkje er viljuge til eller hev evna til å fornya norskfaget. Norskfaget druknar i forsteina tradisjonalisme, likesæla og fagspesialisert hagleik, hevdar dei.

Norskfaget som burde vera av dei mest interessante fagi er altso i kriza. Vestmannen vil gjerne setja sokkeljos på vanskane som ligg i norskfaget. Difor prentar Vestmannen i dette nummeret andre luten av det fydredraget Johannes Volle heldt på Høgnorskdagane tidlegare i år. Volle peikar truleg på ein del poeng når han fær fram korleis skuleelvar verjar seg mot å læra nye ord.

Gleda ved og yver morsmålsfaget må vera fyrste tilnærmingi. Morsmålsfaget skal tilføra elevar og studentar kunnskapar i å argumentera og i å fylgja tankar og i å granska tekster med godt og variert språk. Kva er det so som gjer at elevar og studentar som studerar eller kann studera norskfaget ikkje vert meir uppglødde for faget?

I valkampen hev sume politikarar gjort seg til talsmenn for å fjerna sidemålet. Ein politikar gjekk jamvel so langt at han sa at partiet hans vilde retta seg etter det elevane i vidaregåande skule helst vilde læra.

Når det er grorbotn for slike tankar må ein spyrra seg kva som skal til for å få fram gloden for norskfaget. Det er tydeleg at viktige opinionsdananar ikkje greider å skapa nok brennhug attum norskfaget.

Innanfor språkdelan av norskfaget på universitet og høgskular er det ein tydeleg tendens til at ein berre driv med reine framstillingar utan umsyn til den subjektive interessa for fagstoffet utanfor desse utdaningsinstitusjonane. Det skapar ikkje nokor interessa for norskfaget når forskarar gjeng ut og segjer at det er heilt i orden at målet utviklar seg som det gjer og at det ikkje er noko å gjera med det.

Kva skal vera motivasjonen for norskfaget? Når dei som driv med norskfaglege granskningar ikkje greider å leggja fram ein motivasjon for faget anna enn å observera og skildra ting som er heilt openberre, kann ein ikkje venta at studentane vert interesserte. Det finst faglege spesialiseringar både i litteratur og i målvitskap (lingvistikk), og norskfaget må ha noko meir å tilbyda enn perspektivet på det faglege i litteratur- og målgransking. Studentane må kunna finna spørsmål og innfallsvinklar som gjer at dei vil granska det norske målet. Det er truleg her det skortar.

For ungdom med interessa for høgnorsk burde norskfaget vera verd

Konferanse um internasjonale målreisinga i Bergen

Ivar Aasen-sambandet skipar til konferanse um internasjonale målreisingar i Bergen 27.-28. oktober. Det vert fyredrag um russisk mål, sanskrit og um målreising og måldyrking ålement. Tilskipingi tek til klokka 10.00 um laurdagen og vert haldi i Fensal.

ein studium i utgangspunktet. Men med alle rettskrivingsavviki og alle granskningane av bokmåliseringi i målføri, må ein konkludera med at det er andre fag som er viktigare for høgnorskrørsla enn norskfaget. Studium av dei klassiske måli, studium av samfunfsfag, filosofi, soga og psykologi hev meir å tilføra folk med åhug til den norske målstoda enn det norskfaget av i dag kann segjast å ha. I lengdi er det friske innspel frå desse fagumrådi som kann berga norskfaget. Norskfaget i seg sjølv kann ikkje leva korkje i eit vakuum utanfor samfundet eller i eit vakuum utanfor dei andre universitetsfagi.

Lars Bjarne Marøy

Vårt rike språk og vår fatige språkbruk II

Av Johannes Volle

Her fylgjer andre luten av fyredraget som Johannes Volle heldt på Høgnorsdagane i Volda i år.

Ein bør vere varsam med å seie at "da jeg var pige da var det piger til..." Ei rad større og mindre rettskrivingsombøter, ein litt mindre laus læreboknormal og litt friare skulenormal, med valfrie former som anten var jamstelte, eller med hovudformer og sideformer har skapt ein ustabil, ein forvirrande, rettskrivingspraksis. Stil, altso ordval og setningslagning, har kome i bakgrunnen for rettskrivingsmas. Ei fylgle av denne flytande språksituasjonen er at bokmålsord og bokmålpåverka ordelag trengjer unna tradisjonelle, levande nynorskord og ordelag. Døma er mange. Eg tøyser vel kanskje tolmodet dykkar vel langt når eg no listar opp ei rad døme på ei utvikling som skrämer meg. Språkinteresserte som de er, har de nok sett det same, og difor har drege den slutninga at boteråda må vere attende til den klassiske nynorsken.

Så døma mine. Fyrst ord der bokmål har ein annan vokal enn nynorsk. Der ser me at *dukke* trengjer ut *dokke*, *våken* - *vaken*, *voksen* - *vaksen*, *vold* - *vald*, *holde* - *halde*, *folde* - *falde*, *bud* - *bod*, *bor* - *bur*, *brudd* - *brot*, *skudd* - *skot*, *sang* - *song*, *trang* - *trong*, *trapp* - *tropp*, *åpen* - *open*, *forlot* - *forlet*, *gave* - *gåve*, *klar* - *klår*, *klær* - *klede*, *mandag* - *måndag*, *male* - *måle*, *måle* - *mæle*, *hånd* - *hand*, *lot* - *let*, *rokke* (no godteke) - *rikke*, *urokkeleg* - *urikkande*.

No vil vel somme seie: Spelar det noka rolle i grunnen kva for vokal som vert bruka i slike ord? Er ikkje orda like gode, like meiningsberande anten vi seier *vold* eller *vald*? Det at bokmålsvarianten vinn, fortel i alle fall kva lei det ber.

Nynorsk har langt fleire diftongar enn bokmålet, utanlandske språkfolk vil påstå at det er ein rikdom ved eit språk. Men korleis er stoda no? Forma *døde* for *døydde*, *strøm* for *straum* er vel nokså vanleg her ikring no... Ein diftong meir eller mindre, er det noko å bry seg med? Svaret vert etter at

dette fortel om ein trend, ei utvikling, eller avvikling rettare sagt...

Tendensen er sjølvsagt tydelegare der orda er meir ulike, som når *forbehold* trengjer ut *atterhald*, *forberede* - *førebu*, *bu seg*, *forhold* - *tilhøve*, *formål* - *føremål*, *forskjell* (godteke) - *skilnad*, *erfaring* (godteke) - *røynsle*, *bekymring* - *otte*, *beherske* - *meistre*, *hensikt* - *føremål*, *forslag* - *framlegg*, *forutsetning* - *føresetnad/vilkår/skilord*, *begrep* - *omgrep*, *behalde* - *ha*, *midlertidig* - *mellombels*, *bekrefte* - *stadfeste*, *beklage* - *seie seg lei for*, *bestille* - *tinge*, *bevis* (godteke) - *prov*, *einstemlig* - *samrøystes*, *fortsetje* - *halde fram* (*fortsetje* er godteke for nye ordlister av Språkrådet!), *nabo* - *granne*, *håpe* - *vone*, *overbevise* - *overtide*, *skjebne* - *lagnad*, *lav* - *låg*, *plutseleg* (godteke) - *brått*, *salg* - *sal*, *valg* - *val*, *løfte* - *lovnad*, *innrømme* (godteke) - *vedgå/medgje*, *bevisst* - *medviten*, *forbindelse* - *samband*, *krets* - *krins* (*krets* er godkjent), *anbefale* - *tilråde*, *selvfølgelig* - *sjølvsagt*, *forpliktelser* vert *forpliktingar* i staden for *skyldnader*, *splittelse* vert *splitting* og ikkje *kløyving*, *uhaldbart* for *utoleleg*, ikkje *gjennomførleg*, kan ikkje *godtakast*, *utallige* - *tallause*, *tusener* - *i tusental*, *veiledning* - *rettleiring*.

Forklaringa er sjølvsagt at det er det fyrste av desse ordpara ein oftast ser og hører av di bokmålet er så allestadnærverande. Frekvensen, mengda av synlege og høyrande ordformer me er utsette for er og forklaringa på at meir keivelege ordformer slær ut dei einfelde, som når *ljene* slær ut *tene*, *stjele* *stele*, når bokmålsverb med vokalskifte i fortid slær ut dei tilsvarande lint bøygde verba i nynorsk. Døma er *traff* og *truffe* i staden for *trefte-treft*, *trakk-trukke* for *trekte-trekt*, *rakk-rukke* for *rekte-rekt* ("ein liten gut rakk opp handa"), *tvang-tvunge* for *tvinga-tvinga*, *satte-satt* for *sette-sett*, *hjalp-hjulpe* for *hjelpt-hjelpt*.

At sterke nynorskverb vert bøygde lint når bokmål har linn bøyning, er ikkje så rart: *drepe-drepte*, *lese-leste* t.d.

Så har me st-verb som *finnast*, *minnast*, *møtast* osb. I presens skal det sjølvsagt heite "eg minnest så vel dette land", det *finst*, ikkje *finnast*, me *møtest*. I "Møre" har eg funne fleire døme på at forma *trivast* vert nytta i presens, det skal sjølvsagt vere *trivst*. "Minnast i kjærleik" står det på fleire gravsteinar. Har vedkomande som gjorde framlegg om eller utførde denne innskrifta tenkt seg eit underforstått "skal", men har sløyfa det av plassomsyn?

I bokmål kan refleksive st-verb brukast utan hjelpeverb. Døme: "Pakken leveres i skranken". På nynorsk treng me eit modalt hjelpeverb, i regelen *kan* eller *skal*. Døme: "Pakken skal leverast". Eg har sett fleire skjema der førelegget tydeleg er på bokmål. "Leverast i resepsjonen ved ankomst" stod det på eit skjema frå Muritunet, Valldal. Her burde det stått: "Skal leverast", eller greiare: "Lever dette i resepsjonen når du kjem". Eit liknande døme: I nynorskssendingar i fjernsyn og radio heiter det no stendig at det og det "skuldast" det og det. Her er det bokmål *skyldes* som er utgangspunktet. Tradisjonell nynorsk har fleire ordelag å velje mellom: Det kjem seg av, det skriv seg frå, det botnar i, årsaka/grunnen må vere...

Dei innlante prefiksa an- i t.d. *ankomst*, be- i t.d. *begrave*, suffiksa -bar i *brukbar*, -else i t.d. *forkjølelse* og -heit i t.d. *grådigheit* skulle tradisjonell nynorsk greie seg utan, og har gjort det langt på veg. No er tankegangen den at når desse føre- og etterfesta er så vanlege i daglegtalen bør dei og få sleppe til i eit skriftspråk som byggjer på dialektane. Språkrådet har no vedteke allmenne retningslinjer, der det heiter at ord som har stor utbreiing i norske dialektar ikkje bør haldast ute frå nynorske ordlister og ordbøker. Avgrensingane er då at ein skal legge vekt på om ordet er i vanleg bruk i skriftleg nynorsk. Ein tek såleis ikkje opp ord med førestavingane an- og be- der nynorsk i same tyding har same ordrota utan den aktuelle førestavinga, eventuelt

Til sida 5

med etterfylgjande preposisjon. Ettersom vi alt har *tal*, treng vi ikkje *antal* og uttrykket *tvile på* gjer at vi ikkje kan godta *betvile*. Men ord som *anerkjenning*, *anta*, *antyde*, *antrekk* og *unsett* er godtekne. I desse dagar får me tilbod om å kjøpe "andelar", ikkje *luter*, andre er bedne om å kome med "anbod" (pristilbod). Godtekne i nye ordlistar er også *bedragerisk*, *begeistre*, *begripe*, *begripeleg*, *behaldning*, *bemanne*, *bestråle*, *besynderleg*, *begjær*, *ubegripeleg*, *beskjeden* og *bestikking*.

Ei anna førestaving som no et seg inn i nynorsk, er *gjen-*. "Vi gjentek hovudsakene", seier dagsnyttlesaren. Verbet og substantivet er godkjent no. Før sa me *tek oppatt*. Andre døme: *gjenhør*, *gjenkjenne* for *kjenne att*. "Dette gjenspeglar lokalavisene sin situasjon i Noreg i dag," skrev Møre nyleg.

Etterstavinga -bar er ikkje nemnt i dette høvet. Om etterstavinga -else heiter det i fråsegna frå Språkrådet at ord på -else berre kan godtakast når ein ikkje har synonyme ord på -ing, -nad eller utan suffiks. Ein godtek såleis ikkje *frigjørelse*, det heiter *frigjering* på nynorsk, ikkje *besvarelse* når me har ordet *svar*. Men *følelse*, *hevelse* og *skuffelse* er godtekne. Når det gjeld etterstavinga -heit skal ikkje ho brukast der nynorsk har suffiksa -dom, -leik og -skap i allmenn bruk. Det heiter *fridom*, *tryggleik* og *likskap* på nynorsk. Ein godtek heller ikkje heitord der stuttavleiingar er i bruk i dialektane. Det heiter *vanske*, *samvit*, *rettferd*. Men det kan heite *drektingheit*, *dumheit*, *frekkheit*, *godheit*, *griskheit*, *grådigheit*, *hyppigkeit*, *leiligkeit*, *moglegheit*, *myndigkeit*, *tomheit*, *tospråklegheit*, *travelheit*, *trøysamheit*, *fruktbarheit*, *enkelheit*, *høflegheit*, *kunstferdigheit*, *gyldigkeit* og *ømheit*.

Så langt *Språknnytt*. Langt fleire detaljar enn dei eg har nemnt, er prenta i eit serskilt hefte. Kva vert så resultatet av dette frisleppet? Vil ikkje mange sitje att med den oppfatninga at no er det fritt fram? Morten Sandøy i TV2 seier både *sikkerheit* og *heilheit*. "Russarane si stoltheit", tala ein annan om. "I all kortheit", sa nyleg ei nynorsktalande professorkvinne i radioen. Stutt sagt: Kvifor har ein valt ordet *nyheit* når me har eit like stutt ord

og eit meir meiningsfullt ord i *nyhende*? Nynorsklesarane vekslar mellom *nyheiter* og *nyheter*. I lærarstudenttida nytta me ordet *tame* om dei meir praktiske, fysiske faga. No heiter det *ferdigheit*. *Offentlegheit* er vel det same som *ålmemente*?

Så langt om verb og substantivbøyning. Men det er fleire utsette ordklasser. Bokmål har t.d. pronomenet *enhver*, "noe for enhver smak". Gjeldande regel er at ein må ordleggje seg annleis i nynorsk. Døme: "Noko for kvar smak". Kort og greitt. Men det nyttar visst ikkje lenger å minne om det, uttrykket *einkvar*, samanskribe eller i to ord, spreier seg som eld i turt gras. "Eit kvart menneske".

I mi tid heitte det at pronomenet *den* berre var peikande pronomen i nynorsk, men kunne brukast som personleg pronomen når han peika attende på noko abstrakt, elles *han* om hankjønnssubstantiv, *ho* om hokjønnssubstantiv og *det* om inkjekjønnssubstantiv. No er det vanleg å lese setningar som denne: "Bilen køyrde på ein hjort og skada den så mykje at den dauda".

Så vedgåingskonjunksjonen *sjølv om* som ikkje finst i eldre nynorskgrammatikkar, der stod det *endå om*, *jamvel om*. No rår nylænet *sjølv om* grunnen heilt. Og *sjølv*. "Sjøl det", *sjøl han*", seier ein. Ikkje *endåtil det*, *til og med det* o.l. Tenk om ein kunne byte på litt i det minste.

Kvar har det vorte av spørjeordet *kvar*? "Kor då?" står det på skjermen i Nørgerundt-programmet der det gjeld om å finne fram til ein eller annan stad i landet vårt. "Det er blitt ny strid om når og kor spelemannen Myllarguten vart fødd", heiter det i eit oppsett frå Nynorsk pressekontor. Aasentundirektør Grepstad skriv om den norske folkesporten: "Kor er du ifrå?" Ivar Aasen skreiv som kjent (i "Gamle grendi"): "Og når eg ukjende folk fekk sjå, spurde eg radt kvar dei var i frå, og dei var like milde." Eit avbrigde, ei presisering mindre, eit lite språkrap. Er spørjeordet *kvar* for avstikkande, medan *kor* liknar so mykje på bokmål *hvor* at det kan godtakast av dei fleste?

Preposisjonen *på* vert nytta til overmål. Svensk lån, seiest det. "Vi har hatt ein diskusjon på dette med munn- og klauvsjuke". *På gang*, *på alvor*.

Skulle ikkje skulen kunne greie å snu denne utviklinga, eller i alle fall bremse henne litt?

"I den hele Sammenstilling af Ordformer og Bøningsformer bliver og det nødvendig at stræbe efter en Eenhed, saa at der ikke bliver opstillede flere Former i Stedet for een, da dette ville føre Sproget tilbage til Landskabsmaalenes Stilling, og saaledes gjøre det vanskelig at lære. En fast og stødig Sprogform er nødvendig til skriftlig Brug, for at Læseren altid skal finde samme Tanke betegnet paa samme Maade, eller for at Utdtrykket for ethvert Begreb kan blive desmere bestemt og utvivlsomt." (Aasen)

No er det visst dei som trøystar seg med at ut av dette kaoset, denne smeltegelen skal eit samlande norsk språk stige fram, dei to språkformene skal nærmere seg kvarandre meir og meir og gå opp i ei høgare eining til slutt. Den som trur det, må ha fylgt därleg med. Den såkalla tilnærningslinja overlevde ikkje siste krigen. Så lenge nynorsken vart oppfatta som ein fårelig medtevlar, var bokmålsfolk viljuge til å kome nynorsken i møte med tilnærningsformer. No kjenner ein seg nok heilt ovanpå, ein ventar den endelege og fullstendige sigeren. Departement og andre statlege institusjonar kan sabotere mållova utan vidare. Store aviser nekta journalistane sine å bruke nynorsk. I 1981 fekk bokmålet kvitta seg med hokjønnsformer på -a på den måten at det skulle vere lov å skrive -en i alle slags hokjønnsord, til dømes *jenten* og *bikkjen* og *hytten* for *jenta*, *bikkja*, *hytta*. Formene *nu*, *etter* og *sprog* har fått ein renessanse; kong Harald nyttar dei. Den danske forma *lave* for *lage* kjem ut av stendig fleire munnar, kulturministeren vår til dømes. Ho "håber" at ho skal kunne "lave" et utkast til NRK-styre. Mediafolk som Toppen Bech og Brita Blomquist "laver". Snøen/sneen er ikkje lenger åleine om å lave. Frå før har dei dei danske formene *mave*, *have*, *krave*, *farve*.

Riksmålsmannen og forfattaren Andre Bjerke skilde millom «edelsten» og «gråstein», *sten* for det edle, *stein* for det grove. *Stein* og *bein* er framleis tillatne former i bokmål, men

Til sida 6

Vårt rike språk... frå sida 5

korrespondenten i Midausten fortel om "stenkastende palestinere", og han er ikkje åleine. No skriv avisene om "T-benstek" som ikkje kann innførast frå Storbritannia. Vinden skal blåse frå øst, ikkje frå aust, grøt er bra, graut er ekkelt, vondt. Kristina Reitan undersøkte språkbruken i ein del norske aviser - det var forresten ei semesteroppgåve på medialina på Høgskulen i Volda, prenta i *Språknytt* nr 2-99. Ho fann då at avisene brukar lite eller ingen av det som skulle vere tilnærningsformer til nynorsk. Stoda er jamt og samt den same i litteraturen, det er dei konservative formene som er i siget. Det same resultatet har også andre kome til. Aksjonane mot tilnærningslina har vore mange og vellukka. Fyrste utgåva av *Riksmålsordlisten* kom i 1952, og vart straks nytta av fleire dominande aviser med *Aftenposten* i spissen, av mange forfattarar, forlag osb.

I 1953 var Det norske akademi for sprog og litteratur skipa, som eit motstykke fyrst til Språknemnda som hadde tilnærming på norsk folkemåls grunn til mandat, så til Språkrådet som skal ha til oppgåve å støtte tendenser som på lang sikt vil føre dei to norske språka nærmare kvarandre, men som vel helst har gått den motsette vegen. Det norske akademi for sprog og litteratur skal hegna om riksmålsarven, eit bokmål med tradisjonelle, konservative former. Faneord er *sprog, etter, nu* osb. Ein pendel slår gjerne langt ut på motsett side når han vert sett i sving.

Og det er vel slik at unge menneske har verre lærevilkår enn eg hadde når det gjeld å tilegne seg nynorsk. Bokmålet er mykje meir påtrengjande i dag enn det var då eg gjekk mine skular. Den nynorsken dei ser og hører er slett ikkje alltid noko dei bør etterlikne. Ein skulle tru at nynorske lærebøker er eit godt læremiddel. Men det synar seg at dei ofte har ein trøng fødsel, forlaga kvir seg visst i det lengste, nynorskutgåva er gjerne omsett i all hast frå bokmålsutgåva. Nok er det at det ferdige produktet gjerne skjemmest av språkfeil, les eg i meldingbladet frå Norsk språkråd (nr 1-92). Lærebokmanu-skriptet har vorte retta i samsvar med rettskriving og god

målføring. Likevel kjem det ofte lærebøker på marknaden med språkfeil og manglar som har kome til etter at manuset var til gjennomgang i Språkrådet. Årsaka er mest utan unntak slurvet korrekturlesing i forlaga.

Ulikt dei fleste andre land me kan samanlikne oss med, har norsk språkpolitikk gått ut på å la skriftmålet fylge tett på taalemålet. Det nynorske skriftmålet skal byggje på dialektane. Når taalemålet endrar seg, må også skriftbiletet brigdast. Det er det såkalla ortofone (lydliknande) prinsippet som har rådt grunnen her til lands. Knud Knudsen, riksmålets fader, bokmålets bestefar, jamgamal med Ivar Aasen, var ein sterk talssmann for det prinsippet. Retttskrivinga skulle byggje på "den alminneligste Uttale av Ordene i de Dannedes Mund". Og den uttalen, sosiolekten, var vel bra heilrend den tid. Prinsippet høvde ikkje så bra for Ivar Aasens landsmål, fordi uttalen i folkemålet skifte så mykje frå landslutt til landslutt. Landsmålet skulle vere ein samnemmar for fleire norske dialektar, ikkje byggje på ein serskild dialekt. "Sammenheng" og "Eenhed" var kjerneorda i Aasens målbygging. Dei rettskrivingsbrigda me har hatt etter han, har ikkje teke for mykje omsyn til det prinsippet. Strevet med å nærme dei to norske språkformene til kvarandre har m.a. ført til at ein har forskottert ei språkutvikling som ikkje kom. Eg tenker då mest på 1938-reforma der serleg mange bokmålsord fekk ei form som det store fleirtalet av bokmålsbrukarar ikkje ville ha. Men og nynorskfolk.

Har ikkje all denne lovpriste ortofonien gjort rettskrivinga uturvande vrien for folk flest? Nokre døme: Før skreiv ein t.d. *kann* med dobbel n. No med éin n. Kvifor? Fordi ordet er trykklett i ein setningssamanhang, og då vert den utlydande konsonanten stutt. Me skal skrive *fylle*, men *fylte*. Regelen er då som kjent at framføre ei ending som tek til med konsonant skal den eine av dei doble konsonantane falle bort. Kvifor? For elles vert stavinga for lang. Det som ligg bak her er det ein kallar kvantitet, dvs stavingslengd. Norrønt hadde tri slag kvantitet: stutt, lang, overlang, medan moderne norsk

berre har lang, dvs at ei staving har anten ein lang vokal pluss stutt konsonant, eller stutt vokal pluss lang konsonant, det vil seie anten dobbelkonsonant eller konsonantgruppe.

Men me skriv *fullt* med dobbel l-Kvifor? Fordi me har eit ord *ful - full*, og det er eit heilt anna ord. Kor mange kjänner forresten det ordet i dag? Kva er ei fulhøne? *Fullt* er teoretisk sett ei overlang staving, som moderne norsk ikkje skal ha. Me skriv *visste* av vite, for me har verbet *vise, viste*. Men der er då i-en lang, og elles går det då fram av samanhengen kva for ord me har føre oss. Det er *sant* og *visst, finnast - finst*. Samanhengen med grunnordet, rotstavinga ville vere klårare om me skreiv *fyllte* med dobbel l, liksom *fullt*. Aasen skreiv *tunnt*, men *trygt, bygde*. Unntak frå det ortofone prinsippet er også skrivemåtar som *geit, gild, sky, gjere*. Reglane for samskriving og serskriving føreset nok ein del grammatikkunnskap. Dei reglane er elles annleis no enn dei var då eg lærde skrivekunsten. *I dag, i går, om bord, om lag* skal no skrivast i to ord. Kvifor? Fordi dei er preposisjonsuttrykk (komplement), og fordi trykket ligg på andre ordet. Kvifor skal *altfor* i uttrykk som *altfor ille*, skrivast i eitt ord? Fordi trykket ligg på fyrste staving, og fordi det her er gradsadverbial. Men "Alt for Norge", fordi dette er to sjølvstendige ord, der *alt* er ubunde pronomen og *for* preposisjon. *Imot* har trykket på siste staving, men det er ein samansett preposisjon og skal difor skrivast som eitt ord. Aviser, blad og bøker bryr seg ikkje mykje om desse reglane. Regelen for når ein skal bruke *og* eller *å* krev vel og eit minstemål av grammatikkunnskap. Ein bør vite kva ein infinitiv er og kva to jamstelte setningsleder er.

Det er rart å leggje merke til kor snøgt eit nytt ord og ordelag, eller det som har vore rekna for feil, kan breie seg. Det beste provet på at mennesket ættar frå apane er denne tankelause etterlikninga av språkbruken åt kvarandre. "Vi tek saka på alvor", heiter det. Ikkje kort og greitt *alvorleg/ålvorleg*. Det og det er "på gang". Dette svensklånet har slege ut det norske *i gang*. Grammatikken fortel at det er skilnad på *enno* og

Til sida 7

Vårt rike språk... fra sida 6
endå, det fyrste er tidadverb, det andre gradsadverb.

No seier mest alle *enno/ennå/ennu* større. Lån frå svensk, seier somme. Men kvifor låner me noko som er rangt etter norske reglar? Det galne vert ikkje rett om alle gjer det, er ein god etisk leveregel. Men når det gjeld avvik i målvegen, vert det range rett dersom dei fleste gjer det.

Ein filolog vil hevde at når eit stutt ord og eit langt ord seier det same, bør ein velje det stutte ordet. Men me likar dei lange orda; *problematikk* og *problemstilling* høyrest visst gjevare ut enn *problem*, og *problem* meir enn *vanske*, *målsetting* smakar betre enn *mål*, *forvente* meir enn *vente*, *forurensing/forureining* for *ureining*... Me pyntar oss med ord, me skriv *innan* for *i*. "Dette kan samanliknast med det beste innan konjak", skreiv "Møre".

Me skriv *omkring* for *om*, *overfor*, *i løpet av*, *akkurat no*, *på det* *noverande tidspunktet*, *i utgangspunktet*, *i forkant*, *i etterkant*. Me nøyer oss ikkje med å stille spørsmål, me "stiller spørsmålstreikn", me "startar opp", "dekkjer opp", "knyter og vurderer noko opp i mot", nokon "jobbar opp imot ei utviding av verksemda", *kaos* er ikkje sterkt nok, det må vera *fullstendig, komplett*.

Likaste pynten er framandord. Me er *involverte*, *engasjerte*, *frustrerte*, *fokuserte*, *imponerte*, *impliserte*, me *arrangerer*, har *ambisjonar*, *prestasjonar*, driv med *prosjekt* og har det *prekært definitivt*.

Fra "Lovtale yver Culturen" av Ivar Aasen: "Det er nødvendig at optage adskillige nye Begreber og give dem et Udtryk her som i andre Maal, men det er verken nødvendigt eller nyttigt at man hertil altid skal tage det første fremmede Ord, som tilfeldigvis tilbyder sig. Det er ønskelig at faae en vakker og velklingende Stiil, men det er ikke ønskelig at optage den stive og kunstige Periodebygning, som er kommen i Brug i visse andre Sprog."

Utanlandske namn og ordformer er populære, me har rikesleg av dei i Volda, som de veit. Då eg gjekk på gymnas og lærarskule her, møttest me på Gjestestova eller Kaffistova eller Bondeheimen eller Nordfjordheimen. No er det berre Det grøne treet som

minner oss om at me er på norsk grunn, og ikkje ein stad i Midvesten. Er det serleg likare i Ørsta?

Får me betre mat på ein café enn på ein kafé? Vert det meir sveis på håret når Form frisør vert Hårconcept med to c'ar? Karibien, det smakar vel meir luksus av det enn Karibia. Skal me heller velje Spanien eller Italien?

Moteord kan vere så mangt, no ei tid har ordet *rimeleg/-lig* vore populært som gradsadverbial. Nokre døme plukka frå radio og fjernsyn: "Det er rimelig uansvarlig å gjøre det slik", "Det er rimeleg håplaust". Jan Petersen var "rimelig kort". Kva er kort når det gjeld ein politikar? Ein eigedomsmeklar i Oslo fortalte at "hussøkerne er rimelig desperate". I januar 1999 vart ein buss teken av eit snøskred i Lyngen i Troms og fem menneske miste livet. Reporteren fortalte at "bussen var rimelig knust" og at bergingsarbeidet var "rimelig dramatisk".

NSP sette i gang det dei kalla Språkleg miljøvern, med ei form for utmerking til dei verksemde som

valde norske namn for utanlandske, som t.d. Fjølastubben snøbrettlag. Villokk eller Vriomsveisen frisørsalongar. Det har ført til at ein del har funne gode norske namn på verksemda si, men det er visst langt att.

Når me har slik ei utruleg mengd norske ord til rådvelde, burde me vere meir varsame med å tale om papirord, påstå at det og det ordet er forelda, hevde at folk ikkje skjønar det eller det ordet lenger. "Man maa rigtignok søge at blive forstaaelig, men man maa dog ikke agte for meget paa den Indvending, at der bliver et og andet som ikke alle forstaa. Et Sprog som er så gjennemklart at hvert Menneske i Landet strax forstaar hvert eneste Ord, er noget som er umulig at skaffe, men der er ogsaa noget man heller ikke have havt, i allfall ikke i de seneste Tider. De sjeldnere Ord som maatte komme til Brug, burde opstilles med nogen Agtsomhed for at kunne forstaaes af Sammenhengen." (Aasen).

Ordboksutgjevaren Steinar Schjøtt

Til sida 8

Ivar Aasen-bøker

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Samanstelling av norske ord etter umgrep og tyding, 2. utg. Hefta kr 60, i bd. 80 kr

Arne Garborg: Ivar Aasen. Fyreord av Trygve Lande. Fin miniatyr-bok. 1996, i bd. 95 kr

Jostein Krokvik: Ivar Aasen – sosial frigjerar og nasjonal målreisar.

Livsskildring. 1996, bd. 250 kr

Jarle Bondevik og Oddvar Nes (red.); Ivar Aasen-studiar. I. Med artiklar av Jarle Bondevik, Andrew Robert Linn og Bjarne Ulvestad. 1998, hft. 160 kr

I serien med dei uprenta skriftene etter Ivar Aasen, utgjevne av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset, er til no desse bøkene komne:

1. **Sunnmørsgrammatikkane** av Ivar Aasen. 1992, hefta 180 kr
2. **Målsamlingar frå Sunnmøre** av Ivar Aasen. 1994, hefta 200 kr
3. **Målsamlingar frå Bergens Stift** av Ivar Aasen. 1995, hefta 230 kr
4. **Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter** av Ivar Aasen. 1997, hefta 230 kr
5. **Målsamlingar frå Trondhjems og Tromsø Stifter** av Ivar Aasen. 1998, hefta 230 kr
6. **Målsamlingar 1851 – 54** av Ivar Aasen hefta, 250 kr
10. **Dansk-norsk Ordbog** av Ivar Aasen, 2000, hefta, 230 kr

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684, 5807 Bergen

Telefon 55 30 18 99 – Telefaks 55 32 03 56

Sagt:

Poenget først

I breva frå Rikstrygdeverket kjem poenget først. Paragrafryttarane får ikkje sale opp før i vedlegga. Men også på den banen er regelen at menneskespråk skal gå framfor knitrande vendingar: Heile folketrygdelova er skriven om, med menneskespråk for auget.

Lars Aarønæs i Statsspråk, utgjeve av Norsk Språkråd.

Norsk på Balkan

Medan nordisk her i landet slit med studentflukt, er det for tida så mange som 54 registrerte aktive norskstudentar på den fireårige grunnutdanninga i Beograd.

Cecilie N. Seiness, Dag og Tid, 6. september.

Nynorsk nettleksikon

Det norske Samlaget har i ti år arbeidd med å få til eit nynorsk leksikon utan å lukkast. No er det von om eit internettleksikon i staden.

Ottar Fyllingsnes, Dag og Tid, 6. september.

Målet

Målet er å få til ein kunnskapsbase der dei to målformene er likestilte. Det er også eit mål å gje basen ein redaksjonell profil som ivaretak den nynorske kulturarven. Audun Heskestad fortel at med denne varianten kan nynorskbrukarar velja at skjembilete, sökeord og forklaringar skal vera på nynorsk.

Ottar Fyllingsnes, Dag og Tid, 6. september.

Vårt rike språk... frå sida 7

skreiv i føreordet sitt i 1906: "Man bør være forsiktig med å avvise eller haane et ord fordi man ikke kjender det." Er det ikkje det mange gjer? Nynorsk har ein del menneske gjort seg lystige over. "Veit du kva telefoniosk heiter på nynorsk? Ringebu!" Kjem bokmålsorda inn av di mange tykkjer det er flautt å bruke eit avvikande nynorskord?

I 1974 fann eg eit lite innlegg i Sunnmørsposten med titelen "RART". Innlegget tok til slik: "Sist norsktid då vi hadde i lekse å samle rare uttrykk kom det fram så mykje rart at vi vil gjengi litt av det her." Og så kjem ordsamlinga. Det er ord som *bykse* (hoppe), *hive* (kaste), *fjæsa* (andleta), *ijafes* (i går kveld), *laje* (laget), *hanj hinj* (han hin, den andre), *skakje* (skal ikkje), *veikje* (veit ikkje), *hekje* (hev ikkje), *bessode* (best som det var). Det var ei grunnskuleklasse i Herøy som hadde gjort denne ordfangsten. Korleis har desse borna fått denne haldninga til språkarven? Er det kanskje typisk norsk dette at ein ergrar seg over ord ein ikkje skynar, eller møter dei med ein gapflir?

Det er frå dette valdet Per Sandanger har samla så mange ord frå ei faren tid. Utgåva i år er i andre opplaget, noko auka. Fyrste boka vart utseld på stutt tid. Kanskje haldninga til dei rare orda er ei anna no enn i 1970-åra?

Kva sa Ivar Aasen: "Det er ikke med ordene saaledes som med de levende Dyr, at de engang nødvendig maa døe, og siden aldri komme til live igjen: det er ikke verre at lære gamle norske ord end at lære nykomne tyske eller franske, og der er dessuden den Fordeel ved de norske, at vi dog kunde uttale dem riktig og uden Vanskeligheder.

Man vil bemærke at der i Talebrugen som i visse andre Skikke er en viss Omskiftelighed, en vis Bevægelse frem og tilbage. Saavel i Bygderne som i Byerne vil man saaledes have fundet at visse Udtryk, som på en Tid have været lidet brugte, kunde ved visse Leiligheder opfriskes og komme i meget Brug. Man kunde slutte at det især ere hjemlige Ord, som forsvinde og fremmede Ord som komme op, men allikevel er ikke dette

altid Tilfælde. Tvertimod høre vi ofte Exemplar paa at et Ord gaar af Brug, som ikke have noget synderlig Verd, og at der iblandt de opkommende Ord ere adskillige som netop er gode gamle hjemlige Ord, som altsaa paa en Tid har ligget i Hvile, men dog ikke vare ganske forglemte. Den Talemaade at et Ord er forældet, har saaledes ikke altid saa meget at betyde. Vi se også lignende Exemplar i Bogmaalene i andre Lande, idet adskillig gamle forsømte Ord bliver etter opfriskede medens enkelte nyere Ord om en kort Tid bliver forskudte, og paa denne Maade er det ligesaa vel mulig at forbedre et Sprog som at forvanske det."

"Snakk dialekt, skriv nynorsk!" var eitt av slagorda til Noregs Mållag. Dei har ikkje grunn til å klage på resultatet når det gjeld dialektbruk. Men så var det dette med å skrive nynorsk utan noko haldepunkt i levande tale, eit normert talemål. Sylfest Lomheim, språkretteiar i NRK i 14 år seier det slik i ein artikkel frå 1994: "Dialektane står no så høgt i allmenn verdsetjing at me bør passe på så me ikkje forsømer dyrkinga og utviklinga av den nynorske talenorma - i NRK og andre stader". Ja, kor mykje nynorsk talenorm har me no fått i denne statsinstitusjonen, og er desse spreidde talenorminnsлага av det slaget at unge menneske gjerne hører på? Stoda er vel at dei aller fleste unge sjeldan hører eit nynorsk normalmål dei kan ha til modell. Det dei jamnast hører er eit blandingsmål. Bokmålet derimot får vi i normert utgåve mange timer i døgeret. "Landsmål er noko ingen snakk", var ei innvending då landsmålet steig fram, heller ikkje Ivar Aasen tala det landsmålet han skapte. Argumentet har ikkje gått ut på dato. Talemålnormering har vore og er eit fyord i nynorskkrinsar. I andre land, t.d. Sverige, Danmark og Tyskland, er det gjennomført. Og det på ein slik måte at dialektruk har fått ein mindreverdsstempel på seg. Det burde la seg gjere å fremje det eine utan å meinke det andre. Ja takk, både delar, seier Ole Brumm.

EU og Europarådet vil gjere dette året til det europeiske språkåret. Det er planlagt ei rad tilskipingar som då skal

Til sida 9

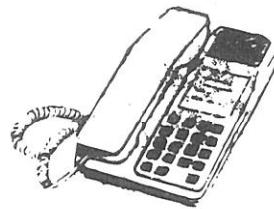
Vårt rike språk... frå sida 8

fremje sansen, kunnskapen om det språkmangfledet me har på dette kontinentet. Norsk språkråd er med i referansegruppa. Dette kan tyde på at det er ei vakkande interesse for språk i det språkkløyvde Europa, fleire såkalla minoritetsspråk har opplevd ein slags renessanse, ei etterføding. I den seinaste Grand Prix-tevlinga nyttar målsmennene frå land i Sør-Europa morsmålet sitt, Sveits med minoritetsmålet italiensk. Nordmennene song engelsk. Mektige språksamfunn som Tyskland og Frankrike freistar å bremse på presset frå den angloamerikanske språkverda. Tyskarane har ordlaget "Amideutsch" og franskemennene "anglais" om språklân dei meiner dei kunne greie seg utan. Noreg er vel endå meir utsett enn dei.

På internett har eg høve til å lese litt i islandiske aviser. Eg ser kor flinke dei er til å bygge vidare på heimlege

språkemne når nye omgrep skal takast i bruk. Islendingane heldt også på å drukne i dansk ei tid, men greidde å berge målet sitt trass i alle vanskar og gjere det til ein fullgod reiskap også i ei tid som vår. Det fortel kva som kan hende når folk har den rette innstillinga til morsmålet sitt.

"Det er ein Ting som er altfor litet kunnig her i Landet at Islendingarne hava dyrkat og drivet sitt gamle Maal til ein stor Fullkomenskap som ein kann sjaa i deira Avisor og Aarbøker og andra Skrifter. Det syner seg der, at dei hava fylgt med Tidi og funnet seg nye Ord og Nemningar av sitt eget Maalvyrke, etter kvart som det trengdest, so at de no kunna skriva um allskyns nye Maalemne utan at dei trenga nokot stort til framand Ord." (Ivar Aasen 1858)

Ei bjørnetenesta

Ein innringjar meiner at gode kunnskapar um nynorsken og god lesetame ofte heng saman med gode resultat i nynorsk og heile norskfaget for den del. Dei elevane som vantar kunnskapar hev ofte låg motivasjon. Men kva med utlendingar som vil læra norsk? Dei fleste vert utan vidare fritekne frå å læra nynorsk. Men mange utlendingar hev stor kompetanse i framande mål. Gjer me dei ikkje ei bjørnetenesta med å fritaka deim for nynorsk, spør innringjaren vår.

Kompromiss i sidemålssaki

Av Anders Moe

Det er no kome til semja i sidemålssaki, og det er ei løysing både skuleborni, Norsk språkråd og styresmaktene skulde vera vel nøgde med: Elevane held fram med å levera målstilar som fyrr, men dei slepp å skriva deim. Skrivingi kann ein få unnagjort på vanleg norsk, dei kallar, og resten tek dataprogrammet Nyno 3 seg av. Studentversjonen av dette programmet kostar berre 600 kronor, ingen upris, når det skriv ein målstil på 7 minutt.

I *Ordet* nr 2/2001 skriv Tor Guttu at han hev lese i ei avis at ein skulelev betra nynorskarakteren frå 2 til 4 med programmet, medan Asgeir Olden i Norsk språkråd (*Computerworld* 25.04.2001) vurderer ei umskrift som Nyno 3 hev framstilt. Olden finn um lag ti ulike feil, men: "Karakteren ligg nok likevel nærare 5 enn 4." Nokre av mistaki kjem seg av at dataheilen sumtid mistyder samansette ord, men ein kann vel gissa at "gongprogrammet" er ein feilkonstruksjon jamvel um nynorskunna vantar. So no er det mogleg å skriva gode målstilar utan

å vita noko som helst um målet. (Det var truleg aldri naudsynt å vita noko um målet for å fylla målkvotone i statstenesta heller; det kjem ingen norsklærar og set karakter på dei brevi som skal gå for å vera på nynorsk.)

For Språkrådet er nok Nyno 3 nett det det ynskte seg - den perfekte målbruken, han som legg um målbruken på dagen kvar gong læreboknormalen vert brigda, og som aldri går i surr, same kor stor valfridomen vert. Han kann ikkje tala, og blandar difor ikkje inn uautorisert talemålsnærleik eller hyperkorrekte former. Ikkje kann han lesa heller, so dei traditionelle formene frå den klassiske landsmåslitteraturen kjenner han ikkje til. (Burt med deim!) Og ikkje hev han skyn på målpolitikk; han skriv til målkvota er full, og legg so pennen ned og skriv ikkje meir.

Ein skulde tru normkaoset i nynorskordlista å Alf Hellevik var stelt til nett med tanke på at ein datamaskin skulde skriva nynorsk. Det er ikkje slik at Nyno 3 er eit storhende som umsetjarprogram;

programmet i seg sjølv er like därleg og lite fullkome som alle andre umsetjarprogram. Nyno 3 er brukande berre av di den statlege nynorsk høver bra til å verta skriven på den måten, rotut, rotlaus og bokmålsnær som han er.

Vil so målstilen halda på plassen sin i skulen, um alle skuleborni skriv stilane på bokmål og set dei um med Nyno 3? Og kva um nokre av borni ikkje hev datamaskin - skal dei få levera nynorskstilane sine på bokmål, og lata lærarane taka seg av umskrifti? Ikkje veit eg, men dataprogrammet Nyno 3 er ikkje skalkeherming frå mi side; det finst, og vert nytta alt no til å skriva målstilar som er betre enn deim elevane skriv sjølve. Språkrådet, skulestyri og elevane hev grunn til å vera vel nøgde med det. For min part meiner eg den tekniske utviklingi no hev gjort Inge Lønning sitt gamle framlegg til den einaste mogelege vegen: Lat deim skriva, som hev hug til det, og lat dei andre lesa gode målbøker.

Ein gamal kommunist

Av Arne Horge

I dei sokalla kommunistlandi vart kommunismen gjort til samfunnsbygnad. Umgrepet "tidlegare kommunist" um ein politikar som arbeidde innanfor denne samfunnsbygnaden, vert difor lite råkande av di umgrepet skal femne um so mykje.

Den 2. juli gav president Valdas Adamkus i Litauen Algirdas Brazauskas i uppdrag å skipe nytt riksstyre. I den mun dette fær umtale i vestleg presse, er eg viss på at umgrepet "tidlegare kommunist" kjem til å verta nytta um Brazauskas av di han var politikar i sovjettidi. Det er difor viktig å taka fyre seg mannen i staden for å laga seg eit bilæte ut or eit uklårt umgrep.

Fyrst Algirdas Brazauskas slik han står og går. Han er ein svær brande, høg og grov, sterke og helsug ser det ut for. Då han i 1998 møtte Boris Jeltsin, og dei ordna grensa millom Litauen og russiske Kaliningrad, vart den russiske bjørnen mest som ei gamal blautkake å rekne ved sida av den litevitta eldre Brazauskas.

Algirdas Brazauskas vart fødd i 1932 i den sjølvstendige republikken Litauen, altså fyre innlemingi i Sovjetsamveldet. Millom folki hans var det mange bøndar og offentlege tenestemennar. Bondearven har gjort Brazauskas til ein dugande tråvkusk. Han segjer det sjølv: "Då eg var ein unggut, kørde eg med hest og slede til marknadspllassen". - I meir enn tjuge år har Brazauskas delteke på den store iskøyringi på Sartaisjøen. Der inkje med bondegamp og slede, men med eigen varmblodshest og sulky. Og då han i januar i år i ei meiningsmæling endå ein gong synte seg som den best likte politikaren i dagens Litauen, fylgde det i bladi gjerne med eit bilæte av tråvkøyren Brazauskas.

Etter siste krig sat kommunistpartiet med makt i Litauen, og Brazauskas utdana seg til bygningsingeniør og vart partimedlem og politikar, og han fekk uppgåvor innan

økonomisk styring. Frå 1966 til 1977 var han varaformann i den statlege litauiske planleggjingsnemndi, og etter det sekretær for økonomiske

saker i sentralkomiteen. Med stød frå sjølvstenderørsla Sajudis vart han i 1988 fyrstesekretær i det litauiske kommunistpartiet, og året etter formann for det øvste litauiske sovjet. Med Brazauskas i brodden var kommunistpartiet i Litauen det fyrste nasjonalkommunistiske partiet til å brjote med det sovjetiske partiet og gav med det Sovjetsamveldet eit meinhogg. Under Brazauskas gjekk også det litauiske kommunistpartiet inn for fleirpartistyre og fri marknad. I 1990 var han berre vanleg medlem i nasjonalforsamlingi då han var ei røyst i fleirtalet for uppatnyingi av det litauiske sjøvstendet, men i 1993 var han attende i toppen i litauisk politikk då han vart vald til president for fem år. Han nyttar tidi i embetet til å verta den fyrste baltiske presidenten til å beda om medlemskap i NATO, og då Demokratisk arbeidsparti som tidlegare var kommunistpartiet hadde riksstyret, vart det også sendt medlemskapssøknad til EU.

Etter at han lét vera å taka attval til president, hadde ikkje Algirdas Brazauskas noko sete i styre og stell,

men utan at folket av den grunn gløymde honom og det han hadde gjort for landet. Han vart derimot på nytt partipolitikar då han i 2000 var med til å slå i hop det gamle partiet sitt, Demokratisk arbeidsparti, med Sosialdemokratane som var skipa av dei to tidlegare politiske fangane frå sovjettidi, Aloysas Sakalas og Vytenis Andriukaitis. Det nye partiet heldt fast ved namnet Sosialdemokratane, og partiet vart vinnaren ved parlamentsvalet hausten 2000 og fekk 48 av 141 sete i nasjonalforsamlingi. Etter valet ynskte president Valdas Adamkus å halde Sosialdemokratane i opposisjon og helst få til eit riksstyre frå to sentrumsparti, og det lukkast Rolandas Pakšas frå Liberalunionen å skipe eit slikt riksstyre, som no altso gjekk i uppløysing og gav opning åt Brazauskas.

Den 12. juli vart difor eit sentrum-vinstre riksstyre under Algirdas Brazauskas godkjend i nasjonalforsamlingi, og med stort fleirtal. Ved det høvet fortalte Brazauskas kva han og riksstyret vilde arbeide for. Han sa millom mykje anna at strevet etter medlemskap i NATO og EU skulde vara ved, at riksstyret gjekk inn for ein marknadsøkonomi med rettferd for alle samfunnslag etter skandinavisk, tysk og nederlandsk fyrebilæte, at kravet til statleg eigardel i dei største hyrnesteinsverksemndene skulde setjast ned frå 51% til 34%, at dei viktigaste sosiale uppgåvane handla um arbeidsløyse og fatigdom og um familie- og ungdomspolitikk, at dei som tente mykje ikkje skulde svara meir skatt, men at dei som tente lite heller skulde svara mindre, at staten skulde syte betre for jordbruket, at små og halvstore verksemder skulde få likare vilkår... Mangt kan denne meldaren vera samd i, og mangt ikkje. - Algirdas Brazauskas. "Tidlegare kommunist". Jau då.

Praktfull bok om ein mystisk Munthe

Av K. E. Steffens

Bengt Jangfeldt (tekst) og Ingallill Snitt (fotografi):
Drømmen om San Michele. En resa i Axel Munthes fotspår
Bonniers Förlag, Stockholm 2000

I 1973 kom det ut ei bok i Sverige med tittelen *Den mystiske dr Munthe* og med undertittelen *En biografi om herren til San Michele*. I kapitlet "Värdsuccén" dryfter forfattaren, Staffan Tjerneld, mogelege forklaringar på det faktum at boka *The Story of San Michele* (ho var skriva på engelsk) gjorde Axel Munthe (1857-1949) til den mest kjende og mest lesne svenske forfattaren på 1900-talet. Men den største boksukssessen i svensk litteratur er ikkje nemnd i svenske boksoger, og det òg gjev grunn til forvitne og undring.

Forklaringa på suksessen er nok fyrst og fremst at Munthe hadde ein sterk litterær givnad, stadfest av ingen ringare enn den geniale romanforfattaren Henry James. Litterær og kunstnarleg givnad hadde dei to syskena hans òg. Broren Arnold skreiv grunnleggjande verk om svensk marine og sjøkrig, og syster, Anna Munthe-Norstedt hev eit namn som målarinne. Munthe-ætta er i det heile forvitneleg med mange framståande personar, noko som gjeng tydeleg fram av svenske og norske oppslagsverk. (Ætta er agnatisk i Sverige og kognatisk (gjenom kvinneled) i Noreg. Me er fleire tusen i vårt land som ättar frå Bergens-bispen Ludvig Munthe, som alt oldebarnet Ludvig Holberg omtalte som ein av Noregs patriarkar.)

Axel Munthe studerte medisin og tok ein fransk doktorgrad i Paris i 1880. Her møtte han, millom anna i det skandinaviske kunstnarmiljøet, fleire gåverike og forvitnelege personar som han fortel livfullt om i livsminna sine. Men det hev òg vorte klårt at Munthe i ikkje liten grad dikta og utbroderte og at t.d. det han skreiv om den vidkjende psykiatrikaren Charcot ikkje er sætande. Han vart kjend med Bjørnson, som snøgt merkte seg Munthes givnad, men òg hadde eit skarpt auga for det uroleg sjølvopptekne ved den unge lækjaren. Serleg viktig var venskapen med den unionelle ambassadøren Georg Sibbern, som millom anna hadde vore norsk

statsminister i Stockholm i 1859-61. (Munthes brev til Sibbern er ei sentral kjelde til kunnskap om livet hans; dei vart i 1929 gjevne til handskriftsamlinga ved Universitetsbiblioteket i Oslo av professor Bredo von Munthe af Morgenstierne, som var Sibberns syskenbarn.)

Munthe fekk ikkje sving på karrieren sin før han på 1880-talet slo seg ned i Roma og fekk pasientar som høyrd til den europeiske overklassa. Mange av dei var engelske, og tilknytinga til England og ovundringa for engelsk sed og skikk vart styrkt då han i 1907 gifte seg med ei engelsk dame av den høgre millomklassa. Han hadde med eit moderne uttrykk "drag" på kvinner, men klaga over kor vanskeleg det var for honom å røyna erotisk kjærleik.

Munthe vart livlækjar til den svenske dronninga, som var sterkt protysk, men trass i det markert fiendslege synet hans på Tyskland vart det ikkje noko brot i det nære tilhøvet millom dei. (Det hev til og med vore skumla om at tilhøvet var meir intimt enn det bør vera millom lækjar og pasient, men dronning Victorias biograf, Herbert Jansson avviser det.)

Ei forvitneleg bok om Munthe kom ut i fjar med ein velskriven tekst av den allsidige forfattaren Bengt Jangfeldt og med sers tiltalande bilete av den velkjende fotografen Ingallill Snitt. Gjenom tekst og biletet kan me fylgja Munthes liv og "lokaliseringar", og sentralt stend sjølvsgatt San Michele, som vart namnet på heile eigedomen med hus og grunnar som han kjøpte og bygde ut på øya Capri. Munthe hadde allsidig estetisk givnad, og San Michele, som han testamenterte til den svenska staten, er eit monument over samlartronget og den gode smaken hans.

At Axel Munthe var eit forunderleg og fascinerande menneske gjeng klårt fram av Jangfeldts framstelling, og det er å ynskja at ein stor, vitskapleg dokumentert biografi vart skriven. Han var sers glad i dyr og urørd natur; velkjent er arbeidet hans for vern av trekkfuglar som vart fanga og etne som delikatesser i Italia. Han gav bort store summar til slikt vern, men synte og

praktiserte òg stor medkjensle med fatige og lidande menneske og reagerte sunt og skarpt på Hitlers politikk andsynes jødane. (Ikkje lite forunderleg er det då at han i 1935 prøvde å selja San Michele til Göring, noko som vert omtalt og kommentert på s. 162 i boka.)

Jangfeldt finn likskap med Schopenhauer, men det er nok berre i teorien. Som ektemann og far hadde nok Munthe sine veike sider, men i det store og det heile var han eit fint og tiltalande menneske, noko ein slett ikkje kan segja om den pessimistiske filosofen.

Lukke og harmoni nådde ikkje Munthe fram til trass i store evner og eit suksessrikt liv å sjå til. Jangfeldt hermer og understrekar den framifrå kunsthistorikaren Gustaf Munthes vurdering i ei bok han skreiv om freunden sin. Kjeldene syner eit lynde merkt med eit sterkt islett av tungsinne, og slike depressive tilstand og rastlaus, handlingslamande nervøsitet gjorde seg ikkje minst gjeldande i dei siste leveåra då Munthe etter invitasjon av kong Gustaf hadde husvære i det kongelege slottet i Stockholm. (Men han ville ikkje bu der som gjest og betalte husleige.)

Ein kan sjølvsgatt sjå det som ein veikskap ved Axel Munthe at han på mest uoppløseleg vis blanda i hop kjensgjerningar og diktning, og Tjerneld (boka hans vert ikkje nemnd av Jangfeldt) hev denne herma med Munthes kjenning Knut Bonde som kjelde: "För ljög jag mycket, men nu orkar jag inte längre." Jangfeldt kunne ha nemnt at der er gode grunnar til ikkje å taká for god fisk det Munthe fortel om tilhøvet til Charcot og La Salpêtrière og hendingane han skildrar i den energisk antityske boka *Red Cross and Iron Cross* som kom ut i 1916. (Tjerneld tviler beint fram på at Munthe hadde arbeidt som friviljug i den britiske Raudekrossen ved fronten i Frankrike.)

Men tronget til å utbrodera, dikta og forbetra er eit gjennomsyrande "endemisk" drag ved all memoar litteratur, og det er snaudt nokon grunn til serskilt å lasta Munthe for det. Personleg trur eg Axel Munthe vil halda fram med å fascinera både som menneske og forfattar. Ikkje minst tyder denne praktfulle boka so avgjort på det.

Det stend age av honom

Av K. E. Steffens

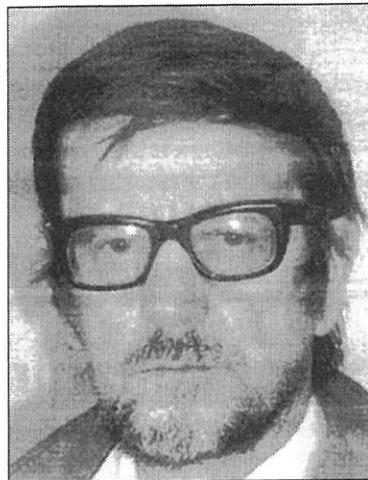
"Jo eldre man blir, jo mer glad blir man i Bjørnson", sa Gerhard Gran, framifrå professor i nordisk litteratur i Kristiania/Oslo før Francis Bull. No kan ein vera usamd med Bjørnson i mangt, men formatet er stort både i det vise og det galne, og personleg tykkjer eg det er noko infantilt og ufrævt ved den nedvurderinga av mannen og verket som hev synt og ytra seg i mykje av etterkrigstida.

Bjørnson "avsanna" kristendomen som Guds eiga openberring, og det var eit stort vonbrot for Christopher Bruun, som i dei åra Bjørnson arbeidde seg fram til eit nytt livssyn var styrar for folkehøgskulen i Gausdal der diktaren hadde busett seg i 1874. Tilhøvet millom dei stod sentralt i Bjørnson-seminaret på Vonheim i Follebu 25. og 26. mai i år, og både opplegg og framføring fortener høg karakter.

Bruun hadde som dei fleste andre ideologar borgarleg bakgrunn og høg utdanning. Det som sermerkte honom var idealisme og brennhug og ein merkeleg vilje til å handla i samsvar med det han såg som sanning og rett. Det gjorde at han deltok som friviljig i den dansk-tyske krigen i 1864, og merkt av Grundtvigs synsmåtar skipa han i 1867 ein folkehøgskule i Sel i Gudbrandsdalen som 4 år seinare flutte til Gausdal.

I 1878 gav han ut boka *Folkelige Grundtanker*, som vart noko av ein bibel for folkehøgskulane. Han skreiv ikkje berre klårt og godt, men òg inspirert, og det er både forunderleg og tankevekkjande at ein må 37 år attende i tida for å finna det siste opptrykket av boka. Ein treng slett ikkje vera samd med Bruun for å sanna at han var ein forvitneleg og europeisk orientert ideolog, og ein skynar godt at boka vekte og kveikte mangt eit høgt hugmål. Ingen av dei grunnleggjande ideane hans var originale, men han hadde melta dei godt og visste å leggja dei fram på ein personleg og truverdig måte.

For mange som hadde soge inn læra om dei to kulturane kom det som noko av eit sjokk at Bruun i 1905 argumenterte og røysta mot oppløysinga av unionen med

Sverige (1). Ein kunne lett tru at han sveik den norrøne arven og det autentisk norske, men Bruun var skandinivist og so oppglødd for germanarane og åndslivet deira at han i *Folkelige Grundtanker* kan skriva "De gamle Germanere har ikke været Zulukaffere". Det er i det heile vanskeleg å finna nokon "bås" til Bruun: han orienterte seg på

sjølvstendig og prinsippfast vis, og det er ingen grunn til å tvila på at Ibsen såg honom for seg då han skreiv *Brand*. Han var slett ikkje einsidig i synet sitt på den gresk-romerske kulturarven og kunne sjå både sterke og veike sider ved Grundtvig og Kierkegaard, dei to danske genia som fekk mykje å segja for livssynet hans. Han fortel ærleg og klårt i *Grundtanker* at han ikkje hev visse og klår overtyding når det gjeld spørsmålet om mennesket er ein rastlaust fallen skapnad, slik dei ortodokse meinte, og han peikar på at kjettarar og tankane deira kan ha frævande verknader. Kvinnesynet hans var tradisjonelt, men der kan han få studnad frå vår tids sosialbiologi og evolusjonær psykologi, som peikar på at kynsrollene er naturleg utvikla gjennom fleire hundretusen år til bate for øksling og avkom.

Sjølvsgatt var han, som Bjørnson, bunden av tid, omstende og lynde, og mangt han tenkte og ytra seg om både kan og bør me sjå på med kritiske augo, og ikkje minst gjeld det synet på nasjonar og nasjonalitet. Han er snaudt ein personlegdom ein kan verta glad i, og slik kan han ikkje tevla med Bjørnson. Men det stend age av honom og han hev sin rettkomme plass millom dei me bør minnast og interessera oss for, og eg vonar at fyredraga på Vonheim kan koma i bokform slik som i tidlegare år.

Note.

Prinsipielt må eg som er "föderalist" gjeva Bruun rett. Han ottast russisk ekspansjon og ynskte eit sterkt forsvarssamband med Sverige. Ein bør her ha i tankane at dersom me hadde vore i union med Sverige i 1940, er det sers usannsynleg at Hitler ville ha våga eit åtak på Noreg.

Tilskrifter

Ivar Aasen-sambandet

Formann Klaus Johan Myrvoll
Nedre Ullevål 9-322,
0850 OSLO
Tlf. 900 26 380
Epost: klausjon@online.no

Vestlandske Mållag

Formann Lars Bjarne Marøy
Eliasmarki 14, 5163 LAKSEVÅG
Tlf. 55 34 33 77
Epost: lbmaroy@c2i.net

Vestmannalaget

v/ Jon Askeland
Krohnengsgata 3, 5035 BERGEN
Tlf. 55 58 93 03

Høgnorskringen

Formann Håvard Tangen
Grensa 8, 0159 OSLO
Tlf. 22 74 59 55
Epost: haavard.tangen@runbox.com

Norsk Bokreidingslag

v/ Jon Askeland
Postboks 684, 5807 BERGEN
Tlf. 55 30 18 99

Sunnmøre Vestmannalag

Formann Svein E. Kvamsdal
Prestegata 2, 6100 VOLDA
Tlf. 70 07 60 72

Blindern høgnorsklag

Formann Kjetil Aasen
Tlf. 911 47 441
Postboks 49 Blindern, 0313 OSLO
Kontonr. 0536 37 99 673

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er landssamskipnaden åt vestmennene og høgnorskrørla. Sambandet arbeider for målupplysning, måldyrking og målreising. Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og krev i nynorsk full jamstelling for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet hev ei sergjerning i norsk målrørla; både lag og einskilde kann vera med. Skriv deg inn!

Årspengar kr. 50,-

Innmelding til formannen:

Klaus Johan Myrvoll
Nedre Ullevål 9-322
0850 OSLO
Tlf. 900 26 380
Epost: klausjon@online.no
www.sambandet.no
Giro 0814 20 27 209

Leirfivel, hestehov

Av Arne Horge

Han tek til å bløme tidleg i april og vert kalla både leirfivel og hestehov. Små gule soler på stutt stylk millom brunt fjorgamalt røslauv. Ikkje høgt upp i dalsida der eg bur kjem han, men i dalbotnen i bakkane der storevegen og elvi skjer seg fram, der blømer han.

Heller ikkje orkar han å fylgje dalbotnen opp igjenom til endes. Han stanar på halvvegen der ein liten vårbekk skvalar ut or bakkjen og dukkar under bilvegen og vert burte i elvehølen tett nedanfor. Elvesusen fyller heile dalbotnen og vassmengdi gufsar kaldt. Det kan koma ein snjø som ligg eit par dagar, men dei gule solene kjem fram att som um ingen ting har hendt.

Bekken og bakkjen hører til ein gard som heiter Leirbrøten. Inni myrkret ein stad som gøymer dei gamle dagane våre har augo sett og skjønt ein samanheng millom blomane og åkrejordi, kanhende ikkje plent same augneparet, eller kanhende her

nett same augneparet, det er inkje godt å veta. Leirbrøten, leirfivel.

So kan eg fylgje leirfivelen utetter dalen til Leirbekken kjem ut or tjukke granskogen. Då vil han ikkje lenger den vegen heller. Her stuper dalen ned mot den sandute elvesletti i Kyrkjebygdi, og sandjord er ikkje noko for leirfivelen. På nytt ser augo på meg or tagale skuggeandlet som eingong har visst og skjønt. Leirbekken, leirfivel.

No har han blømt av, og grøne bladi er komne for lengje sidan, breider seg ut yver fjorgamalt rørlauv og syg styrkle, gøymer styrkle å ei tidleg bløming til neste vår. Bladi som er på skap som faret etter ein hestehov. Leirfivel, hestehov. Hestehoven som so mykje sveiv kring millom dei tagale i dei gamle dagane som no har sigi attende i myrkret. Maten, livet, dauden, hesten.

Eg kjem på at målaren Erling Enger har laga eit bilæte der eg ser eit

slikt andlet, "Det hellige dyr", 1943. Andletet å ein mann som er trygg i trui på at saman med hesten sin, det heilage dyr, skal han draga fram blanke gode dagar åt småbruket sitt, åt kona si og borni sine, alt i hop er der kring hesten. Det er ingen vakker hest. Tung og grovbeint med store høvar og stort tungt hovud. Likevel det heilage dyr, det som berigar trui i mannen på morgondagen.

Bilætet til Erling Enger er makalaust. Ut or dei gamle gløymde dagar stig eit menneskejandlet med levande drag. Ein som har kjent tyngdi i ålvoret av å sjå samanhengen frå blomen og hesten til det heilage dyr. I spaningi millom den kvardagslege armodi og den truskuldige tilliten som gjer dyret heilagt, kviler det ein stor og ljós smil som opnar dette bilætet åt nye ætteleider for alle tider. Dei nye skal vel også finne brukelege namn å Jordi? Til dømes sejest det at leirfivel, hestehov kan takast mot hoste.

Frå russisk til estisk

Av Arne Horge

Estiske styresmakter kan ikkje fortelja um ein strid straum av folk som ynskjer å byte frå russisk til estisk namn, men eit par hundredar er det tale um år um anna. Då er det rett å koma i hug at Estland, den nordste av dei tre baltiske republikkane, berre har eit folketal på 1,4 millionar ibuarar, og dimed kan denne namnebytingi likevel merkast i samfunnslivet. Rundt rekna 30% av folket i Estland er russisktalande.

I sovjettidi vil eg tru det gav uppdrift i visse krinsar å ha eit russisk namn. No er det i alle fall motsett når det gjeld pengar i pungen. Den framståande bladmannen Rein Sikk med pris for innsiktsfulle artiklar um innleming av russisktalande i det estiske samfunnet, viste for ei tid sidan at levekåri for ein russisktalande betra seg når ho eller han tok eit estisk namn. Samstundes gjorde Sikk lesaren merksam på eit estisk ordtak um namnebyte: "Den som går frå namnet sitt, går frå sjeli si."

Sosiologen Ivi Proos peikar på at den namnebytingi og namneendringi som går fyre seg i Estland i dag ikkje er meir enn det ein lyt vente seg når innflytjarar skal finne seg til rettes i eit framandt samfunn. Eg kjem i tankar um norske bygdafolk som flutte til byane våre då industrireisingi skaut fart først på 1900-talet. Mange av dei forlét gardsnamni sine, for inkje å tala um plassenamni, og tok -sen namn, Olsen, Hansen, Andersen osb. So gleid dei lettare inn i folkefjøldi i byen, serleg når også målføret vart turka or munnen.

Maria, student i universitetsbyen Tartu i Estland, valde å kvitte seg med det russiske etternamnet sitt då ho var ferdig med vidaregåande skule. So vart det gamle namnet liggjande att i protokollen på skulen, og ho kom til universitetet med nytt friskt estisk namn. Det er fleire enn ho som gjer det slik, fortel ho. Med estisk namn vil ho lettare få tilbod um noko å gjera når tidi kjem.

Den kjende russiske forretningsmannen Pjotr Sedin brukar no det internasjonale "Peter" til fyrenamn i staden for det russiske "Pjotr". Det er ei liti sak, meiner han. Men den mykje brukte pressefotografen Viktor Vesterinen vedgår at han i alle høve umveges no tener på å ha teke det estiske morsnamnet til etternamn og stroke det russiske "Rudko" som han hadde tidlegare.

Den 12. mai i år song estiskgifte Dave Benton frå Jamaica og Tanel Padar seg til topps for Estland i Melodi Grand Prix i Kjøbenhavn med songen "Everybody". Tonesetjar var Ivar Must. Han er ikkje gamal med dette estiskklingande namnet. Fyrre heitte han Igor Tsiganov. Og som rimeleg er, vert det nett som med Ivar Must dei russisktalande som venest å kunne vera verksame på både sidor av den kulturelle og språklege grensa i Estland, som byter frå russisk til estisk namn for å lette millommenneskjelege spaningar til storsamfunnet.

Fyrste innkallingi i Norsk Bokreidingslag

Av Lars Bjarne Marøy

Norsk Bokreidingslag kalla for stutt tid sidan inn til umframåt årsmøte i Bergen. Det ordinære årsmøtet vart ikkje godkjent av den største luteigaren som er Vestlandske Mållag. Grunngevingi til Vestlandske Mållag var millom anna at det er eit rimeleg krav at luteigarane vert kalla inn. Det hev kome nye reglar for slik innkalling, og alle luteigarlag hev no krav til å kalla inn luteigarar med tilskrift som er kjend. Det må elles segjast å vera eit aktivum for eit forlag å ha samband med luteigarane. Det kann gjeva ny kveik og nye tankar um bokutgjeving på Aasen-mål.

Styret i Bokreidingslaget hev millom anna synt til at lutmidelen er tapt og at det kostar mykje å kalla inn luteigarar med kjend tilskrift. Til det må ein segja at dei som hev skote pengar inn i forlaget snaudt hev havt tanke på nökon vinst, men at dei i alle høve kann verta påhugsa med ei innkalling. Kostnadene med innkallingi er heller ikkje so store at det vil føra til serlege meirkostnader samanlikna med andre utlegg som forlaget hev.

Årsmøtedagen var sett til 13. september. Det vart registrert luter for ei rad lag og einskildpersonar, og

umlag 15 personar hadde møtt fram, sume langvegsfarande. Me hev ikkje fenge listor yver kven som var til stades og kva for luter dei representerte. Det høyrer med til god skikk at slike listor er tilgjengelege for dei som er til stades på slike møte, og det er å vona at listone vil koma når den nye praksisen vert ein sedvane i laget. Alt i alt syner det store frammøtet at interessa for Bokreidingslaget er veksande, og det må kallast gledeleg. Vestmannen er òg kjend med at dei fleste luteigarane med kjend tilskrift skal vera tilskrivne.

Årsmeldingi fortel millom anna at Bokreidingslaget hev havt kontor på Strandkaien 2 og forretningsadressa hjå Centraltrykkeriet. Styret meiner det er grunnlag for å halda fram verksemdi og årsrekneskapen er sett opp i samsvar med det. Fyresetnaden er at laget kan få til ein munaleg auke i både tilskot og salsinntekter i 2001 og at kostnadene kann haldast under kontroll. Eit tiltak for å få ned kostnadene er at Norsk Bokreidingslag hev meldt seg ut av Den norske forleggerforening.

Laget melder um at dei ikkje hev nokon fast tilsette. Laget vil syta for

at det vert faste rutinar med rydjing og reingjering, slik at ekspeditørane i laget kann ha gode og tenlege arbeidshøve. Årsmeldingi er underskrivi og datert 10. juni av i same fylgd Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Leiv Flesland, Frøydis Lehmann, Trygve Lande og Jon Askeland. Vestmannen er kjend med at forlagsnamnet hev pryda fleire böker seinaste året. Det er truleg ein glipp at desse er unemnde i årsmeldingi.

Boklageret til Norsk Bokreidingslag var i fjer verdsett til 68 421 kronor. Boklageret er no verdsett til 173 767 kronor. Årsuppgjaret gjev ikkje nokor forklaring på denne uppskrivingi. Laget hev bankinnskot og kontantar for 283 693 kr. I 1999 var talet 59 675.

Trass i uppskrivingi av lageret og ein betra kapitalsituasjon, syner rekneskapen at laget hev ei skuld på 448 576 kronor i 2000, mot 195 995 i 1999. Det vil so langt Vestmannen skynar innebera at Bokreidingslaget må få selt böker for kring 170 000 kronor i året som kjem, um laget skal få sletta all skuldi.

"Jeddo"?

Innsiglingi til Hovudstaden Jeddo skal vera reint makalaus."

No er det vel ein ting alle veit, og det er at hovudstaden i Japan heiter Tokyo. Korleis vert det til Jeddo?

Jau, Vinje hev inkje å segja um japansk innanrikspolitikk, men han kjenner til at landet hev vore stengt for misjonærar i two hundred år, og at berre nokre fåe portugisiske og hollandske handelsfolk fekk driva handel. "Men daa ikki Folk kunne koma dit med Godom, so vilde dei koma med Vondon og Nordamerika sendte sex aar sidan ein Skipsfloti og trugade seg fram,

so dei no hava eit Forlik, som dei kunna koma og handla der etter." So gjorde England det same, og andre rike tok etter; Vinje hev godord um framleggjet um at Norig, Sverike og Danmark i samlag skulle samla ein flote og krevja handelsrettar, dei med.

Det kunde vel korkje Vinje eller nokon annan vita, men styremaktene i Japan var eit diktatur som havde fåe vener i eige land, og då generalane no havde synt veikskap mot utlandet var det nokre handelsfolk og studentar som tenkte som so at det skulde vera råd

Til sida 15

Vestmannen

å få dei til å syna veikskap mot sitt eige folk og. Dei fekk studnad frå svoltne bønder til å gjera valdelege umstøytar, og i 1868 fall militærstyret, og eit meir framstigshuga styre vart innsett. Frå den tid heiter hovudstaden Tokyo; det er "den austlege hovudstaden". Fyrre heitte byen Edo, og um han eigenleg var hovudstad, kann det stridast um - keisaren budde i Kyoto ("hovudstaden"), men militærstyret hadde ikkje bruk for honom. I den nye tidi vart han eit sentralt nationalt symbol, og eit keisarpalass vart reist midt i Tokyo.

Edo-namnet er gammalt, frå tidi då plassen berre var ein fiskarlandsby; det skal tyda "innsiglingi" eller "hamni i bukti".

So langt Edo. Kvifor Jeddo? Jo, på japansk kann ein kort konsonant stå etter ein kort vokal. Ikkje so på norsk; kort vokal krev dobbel konsonant, både i skrift og tale. Og J-en, det er same ljod som y-en i "yen"-japanesaranane sjølve meiner dei segjer "en". So det er, typisk for Dølen, ein skrivemåte som er like logisk og ljodrett som han er uvand.

Det skulde vore moro og visst kva kjelda Vinje hev nytta, korleis ho bokstaverte "Edo", og kor mykje denne stavemåten kom av hans eigi språklege skaparkraft!

Anders Moe

Verdfulle bøker

Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik, red.:

Heiderskrift til Oddvar Nes

24 artiklar frå mål- og namnegransking. Hefta 275 kr

Alv Askeland: Folkesuvereniteten, Stortinget og Grunnlovi.

Frisk essay-samling på godt mål um grunnleggjande spørsmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Gjelsvik-prisen. Hefta 135 kr

Alv Askeland: Kyrkjeljod. Salmar. Hefta 115 kr

Jarle Bondevik og Andreas Bjørkum: Festskrift til Anders Ohnstad.

Hefta 200 kr

Conrad Clausen: Festskrift til Ludv. Jerald. I bd. 195 kr

Gunnar Gilberg: Sjå attum (dikt). Hefta 80 kr

Hannaas, Clausen, Jerald: Vestmannalaget 110 år. I bd. 200 kr

Sigrid Omland Hansteen: Idyllar i ei ulvetid (dikt). Hefta 130 kr

Arne Horge: Gråskuggen. Fin barnebok med teikningar av Dagfinn Instanes og unge hjelparar. I bd. 168 kr

Ludv. Jerald: Heimlandet dreg. Roman. Hefta 45 kr, i bd. 65 kr

Ludv. Jerald: Grundtvig og folkehøgskulen i dag. I bd. 130 kr

Jostein Krokvik: Norskrott skriftmåls store fall. Um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta 130 kr

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahl. Hefta 160 kr

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege målet. Hefta 160 kr

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målalkymi. Hefta 24 kr

Gudlaug Nedrelied: I ulvekjeften (dikt). Hefta 110 kr

Olav Nygård: Dikt i samling. 100-årsutg. ved Conrad Clausen. I bd 145 kr

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk. Hefta 115 kr

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny samling ord og ordlag frå Suldal.

Hefta kr 100,-. Suldalsmålet I og II samla for 200 kr

Sigurd Sandvik: Litl-Ola. Um 7-åringen Litl-Ola som veks upp på fjellgard i Suldal på 1920-talet. Astrid Haugland teiknar. Hefta 145 kr

Sigurd Sandvik: Stølsguten, Ola hev vorte 9 år og er gjætargut.

Samstundes skildring av arbeidsliv og folkeliv i Suldal. Hefta 145 kr

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det store målsogeverket. I band 350 kr

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta 50 kr

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta 125 kr

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring.

Skildra frå nært hald. I band 230 kr

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg. Gjelsviks høgskatta ervebrev um

norsk målføring. I band 60 kr

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske. I band 115 kr

Severin Eskeland: Ei minnebok. I band 50 kr

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta 115 kr

Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band 150 kr

Egil Lehmann: Islandsk-norsk ordbok. I band 250 kr

Egil Lehmann: Norsk-islandsk samtaleordbok (parlør). Hefta 20 kr

Eivind Vågslid: Stadnamntydingar IV, hefta 65 kr

Dessutan folkeminnebøker frå Hardanger av Halldor O. Opdal, forvitnelege bøker av Ola Breivega, dikt av Egil Lehmann, romanar, dikt, og folkeminnebøker av mange andre bokskrivrarar! Bed um utførleg boklista!

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5807 Bergen

Tlf. 55 30 18 99 Faks: 55 32 03 56 Postgiro 0809 3918844

Marøy, Lars Bjarne
Øverbyen vidareg. skole
2200
2200 Kongsvinger

ISSN 0800-8647

C-BLAD

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
v/ Kjetil Aasen
Sjølvbyggjarvegen 102
0591 OSLO

Kongedøme

Av Arne Horge

Med brudlaupet millom Mette-Marit og krunprins Haakon i Oslo no nyss vart det til at Gud og kvarmann tok til å uttala seg um kongedømet i Noreg. Um inkje Gud denne gongen so var det i alle fall mange vinstraradikale som fekk segja sitt i "Klassekampen" laurdagen fyre brudlaupet. Dei fleste var mot kongedømet. - "Monarkiet er ei yverleving frå foydalsamfunnet", segjer Boye Ullmann og før i større eller mindre mun fylgje av Oddrun Remvik, Knut Kjelstadli, Tron Øgrim, Kari Anne Moe, Anders Ekeland og Kåre Lunden, so vidt eg kan sjå. Espen Haavardsholm vil heller ha kongen enn ei avdanka TV-stjerne til president. Det kan eg skrive under på. Kåre Lunden trur vidare at åtaki på kongedømet har med svekkjungi av nasjonalstaten å gjera. Det trur eg mindre på. Men Lunden er samd med Edvard Hoem i at kongedømet står for gamle tradisjonar som det kan vera vel verdt å taka vare på. Her går Lunden imot seg sjølv. På den eine sida hevdar

han altso at kongsmakti var sagt å vera gudegjevi, medan han på hi sida viser til norske kongstradisjonar. Då går han som sagt i ring. I den lengste bolken med eit heimleg norsk kongedøme var kongen vald av bøndene på tinget og

ikkje av Gud i himmelen. Skulde me taka Lunden og Hoem på ålvor, og det skal me sjølvsagt, burde den norske kongen vera vald fylkesvis av Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Noregs Bondelag. Det hadde vore noko som hadde gjeve kongen langsiktig stadfesting av di bøndene stødt har vore og alltid vil vera den kulturelt berande samfunnsgruppa i Noreg av di dei er bundne til staden og landet og ikkje kan gjera som Røkke og Fredriksen.

Take til dømes Håkon den gode, ein av kongane i namnerekka fyre den noverande krunprins Haakon. Han vart fyrst teken til konge av bøndene på tinget i Trøndelag. Christian Krohg har måla eit bilæte frå denne hendingi. Heilt til høgre står ein ung og vakker Håkon. So kjem Sigurd Ladejarl som i våre dagar laut bytast ut med fylkesformennene i Bonde- og Småbrukarlaget og Bondelaget etter tur eller med høvesvis Arne Vinje og Kirsten Indgjerd Værdal på landsplanet. Sitjande til vinstre i bondemugen ser me Asbjørn frå Meldalhus som er lett kjenneleg, trygg og breid. Det var han som seinare heiltupp avviste KRL-faget og fekk kongeleg stadfesting på det for heile landet. Ikke minst mange humanetikarar kunde vel tenke seg einsovoren skipnad etter di dei tapte saki um dette faget i rettsstallet. Etter mi mening er det likevel å gå for langt med konge- og bondemakt i dagens Noreg.

Snakk med oss om plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:
Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austevoll - Bømlo - Nordhordland - Os - Osterøy - Sotra

Godt sagt:

*Ein koalisjon er eit fornufts-
ekteskap med kalkulert risiko.
Amintore Fanfani,
italiansk politikar*